

Психолого-педагогічний аспект адаптаційного періоду студентів-першокурсників вищих навчальних закладів

Автор аналізує питання адаптації першокурсників до навчання в умовах вищого навчального закладу, розкриває шляхи її успішного протікання.

The author analyses the problems of adaptation of first-year students to education in normal school, reveals ways of its successful passing.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Сучасна соціальна політика держави та Національна доктрина розвитку освіти визначили низку першочергових завдань вищої школи і педагогічної науки – формування випускника вищого навчального закладу як людини вільної, ініціативної, якій притаманна соціальна гідність, висока мораль, яскраві особистісні характеристики, суспільна свідомість і високий рівень професійної культури. Демократизація та гуманізація освіти стимулюють діяльність вищих навчальних закладів щодо різнобічного розвитку та соціальної адаптації особистості в сприятливих соціальних умовах. Це є проблемою і одночасно програмою дій для кожного викладача вищої школи, сутність якої – створення необхідних умов для розвитку здібностей студентів, сприяння формуванню в них навиків самоосвіти.

Вирішення цієї проблеми, розв'язання пов'язаних з нею теоретичних і методичних завдань потребує дослідження цілого комплексу її аспектів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо проблем адаптації особистості до навколишнього середовища дослідження різних аспектів адаптаційного періоду студентів-першокурсників вищих навчальних закладів потребує подальшого ґрунтовного вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Це і спонукало нас до розгляду питання впливу психолого-педагогічного аспекту адаптаційного періоду студентів-першокурсників вищих навчальних закладів.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікації з проблеми із зазначенням нерозв'язаних питань або аспектів. Аналіз наукової літератури вказує на те, що останнім часом питання адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах займає одне з провідних місць у дослідженнях щодо проблем формування особистості майбутнього фахівця. Питанням адаптації присвячені наукові дослідження таких учених: О. Безпалько, Н. Заверико, І. Зверева, Л. Коваль, Г. Лактіонова, А. Мудрик, Л. Подоляк тощо)

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Сучасна освіта виступає як фактор набуття людиною соціально корисних якостей та викорінення соціально небажаних – це важливий чинник впливу на соціалізацію особистості. У процесі набуття освіти, людина вчиться адаптуватися до нових соціальних умов (колектив групи дитячого садку, шкільного класу, студентської групи), отримує певні знання та уміння, які допоможуть їй у подальшому житті.

Соціальна робота в контексті освіти володіє багатьма методами впливу на особистість людини, які покликані допомогти людині в процесі позитивної соціалізації та соціальної адаптації, зменшити вплив негативних чинників на особистість людини.

Одним з перших проблему пристосування особистості до вимог суспільства поставив Чарльз А. Проспер. Він запропонував концепцію життєво адаптаційної освіти, яка покликана сприяти формуванню у молоді готовності до перемін та виконувати завдання виховання “відповідальних громадян”.

Проблема адаптації до дійсності, в тому числі небажаної, як правило, загострюється у кризові і перехідні періоди соціальної нестабільності, зміни ціннісних орієнтацій. Америка за часів Дж. Дьюї переживала важкі часи. В цих умовах Дж. Дьюї в унікальний спосіб поєднав гостру критику кризових

чинників суспільного життя з обґрунтуванням соціальних надій на їхнє приборкання. Тому завдання культури, освіти і виховання полягає не просто у сприйнятті цього життя, пристосуванні до нього, а в тому, щоб особистою плідною працею змінити його на краще. Ця оптимістична концепція адаптації Дж. Дьюї напрочуд своєчасна. Сьогодні суспільство знову опинилось у кризовому стані, і питання про адаптивну поведінку людини та методи її формування набули значної ваги.

Дж. Дьюї вважав, що професійна підготовка молоді – одна з вирішальних умов розвитку держави і вдосконалення суспільства. Він наполягав на тезі про те, що показником вміння людини адаптуватися до життя є її особистий успіх, власне благополуччя [4].

Адаптаційні мотиви простежуються в іншого дослідника – М.Рижкова, який розглядає соціалізацію через призму соціальної адаптації (активне пристосування особистості до соціального середовища) й соціальної автономізації (стійкість по відношенню до неї, реалізацію власної „Я-концепції”) [4, с. 63].

В соціальній педагогіці соціальна адаптація розуміється як процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища [1].

Процес соціальної адаптації є безперервним, оскільки, в навколишньому середовищі постійно відбуваються зміни соціальної ситуації розвитку, які потребують пристосування індивіда до нових вимог діяльності, соціальних умов і нового оточення.

Подоляк Л., Юрченко В. розглядають такі форми пристосування особистості до нових умов середовища:

- адаптація формальна - інформаційна обізнаність з новими реаліями суспільного життя, пристосування до умов та до тих вимог, які ставляться перед людиною, усвідомлення нею своїх прав і обов'язків;

- адаптація соціально-психологічна - процес внутрішньої інтеграції як окремої людини і інтеграція її з навколишнім оточенням загалом; пристосування до нового соціального оточення (викладачі, колеги, сусіди, ровесники, соціальна структура великого міста тощо); перебудова наявних соціальних навичок і звичок;

- дидактична адаптація - готовність людини опанувати новими організаційними формами навчання, спілкування, змістом професійної діяльності, пристосуватися до значного збільшення інформації;

- особистісно-психологічна адаптація - прийняття особистістю нової соціальної позиції та опанування нової соціальної ролі [3].

Досліджуючи питання адаптації студентів-першокурсників у вищому навчальному закладі можна зазначити, що адаптаційний період, який починається з перших днів навчання є дуже важливим етапом, адже саме в цей час відбувається «активне, творче пристосування студентів нового прийоми до умов вищої школи, в процесі якого в студентів формуються оптимальні взаємини, покликання до обраної професії, раціональний колективний режим праці та побуту» [2].

Період адаптації проходять не всі однаково. Залежно від активності особистості адаптивний процес може бути двох видів: 1) активне адаптування; 2) пасивне, конформне прийняття цілей і цінностей нової соціальної групи.

Залежно від швидкості адаптації та її результатів розрізняють такі типи адаптації:

1-ий тип адаптації характеризується легкістю пристосування студента до нових умов, швидким виробленням стратегії власної поведінки, успішним входженням у колектив; поведінка такого студента емоційно стійка, неконфліктна;

2-ий тип адаптації характеризується тим, що вона повільна, цілком залежить від середовища й соціального оточення студента. Трапляються ускладнення і в організації навчання студента, і в його режимі праці та

відпочинку, і в спілкуванні. За цих умов важлива допомога, педагогічний контроль і психологічна підтримка студента;

3-й тип адаптації студента характеризується тим, що він важко адаптується через свої індивідуальні психологічні особливості, зокрема, через високий рівень конформізму, велику залежність від групи. Поведінка такого студента часто деструктивна: конфліктна, емоційно нестійка, з неадекватною реакцією на педагогічні вимоги та умови навчання [3].

При вступі до вищого навчального закладу студент, вчорашній учень, стає учасником навчально-виховного процесу, який відрізняється від педагогічного процесу в школі.

Для першокурсника процес адаптації супроводжується труднощами психолого-педагогічного характеру: негативні переживання, пов'язані з сумом за школою, друзями, рідною домівкою; невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки, переоцінка власних здібностей та знань; недостатня мотивація вибору професії; емоційне та фізичне перенапруження; проблема налагодження побуту; швидкі темпи росту обсягу та змісту інформації, відсутність вмінь самостійної роботи; низький рівень сформованості умінь та навичок сприймання навчального матеріалу.

Завданням викладача в адаптаційний період є - сформувати у студентів-першокурсників готовність до навчання в нових умовах, виробити вміння й навички працювати самостійно, творчо.

Готовність до навчання у вищому навчальному закладі включає в себе вимоги до особистості учасника педагогічного процесу (мотиваційний, змістовний, комунікативний, оцінний) та вимоги самої діяльності (операційний, конструктивний, гностичний, організаторський).

Підкреслюючи важливість проблеми адаптації, науковці запропонували для наукового обігу поняття «адаптаційний синдром».

Адаптаційний синдром - сукупність реакцій особистості, що має захисний характер і виникає у відповідь на несприятливі впливи. Характеризується різними стадіями: тривоги, виснаження, опору.

Варто зазначити, що особистісне зростання студента-першокурсника супроводжується переживанням ним двох протилежних відчуттів – своєї сили та слабкості. Відчуття своєї сили наповнює студента впевненістю, прагненням самоствердитися, він діє самостійно, творчо, намагається реалізувати свої плани. Відчуття ж слабкості засвідчує: особистість пристосовується до різних, інколи протилежних розпоряджень, обмежує свої бажання, прагне не стільки домогтися успіху, скільки уникнути неспіху. Тому, для успішної адаптації, важливо ставити студента-першокурсника в ситуацію успіху, допомогти йому повірити у власні сили.

Якщо адаптація відбулася, розпочинається процес індивідуалізації пізнавальної діяльності й поведінки студента, з'являється настанова на розвиток індивідуальних якостей пізнавальних процесів, формується індивідуальний стиль розумової діяльності. Також важливим є усвідомлення студентом своїх індивідуальних властивостей та свідоме використання їх для досягнення позитивних результатів.

Інтеграція, тобто поєднання частин у ціле, завершує процес професійного становлення: виникає спрямованість особистості на виконання професійної ролі, формуються професійні здібності в сукупності професійних якостей. Це ознака особистості, яка по-справжньому реально функціонує, знає відмінності між відчуттями і фантазіями, між своїми потребами і бажаннями інших, діє згідно зі своїми очікуваннями, усвідомлює свої потреби й бере відповідальність за їхню реалізацію, узгоджує свої бажання з наявними можливостями, вибудовує своє «Я-ідеальне» узгоджено з «Я-реальне» і професійною моделлю.

Усе це відбувається через професійну ідентифікацію (порівняння, ототожнення себе з професійною моделлю) та професійну самопрезентацію (поведінка набуває професійних ознак). У студента починають формуватися професійні риси особистості. Унаслідок цих процесів студент набуває соціально-психологічної зрілості.

За І.С. Коном, соціальна зрілість - це стадія соціального розвитку особистості, яка характеризується не тільки оволодінням соціальними ролями, а

й здатністю до самостійних учинків, активною соціальною позицією, прийняттям відповідальності за соціальні наслідки своєї поведінки. Для соціально зрілої людини притаманна стійкість цінностей і переконань, активна соціальна позиція. Це виявляється у її взаєминах із людьми, у взаємодії з певною соціальною групою і соціальним середовищем загалом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, успіх адаптаційного періоду студентів-першокурсників – це показник готовності до майбутньої професійної діяльності, реалізація професійних намірів, розвиток особистості як професіонала, нова соціальна ситуація розвитку студента визначається зміною і закріпленням його соціального статусу.

Список літератури

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько – К . : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Плотнікова О. Важливість вивчення індивідуальних особливостей першокурсників у період дидактичної адаптації // Рідна школа. – 2001. - № 10. С. 62–64.
3. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник, 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 352 с.
4. Радіонова І. О. Сучасна американська філософія освіти та виховання. Тематичні поля та парадигмально-концептуальні побудови. – Х . , 2000. – С. 77.